

Het Nederlandse vestigingsklimaat

vanuit liberaal-economisch perspectief

Hoe zorgen we ervoor dat Nederland ook de komende decennia een vestigingsklimaat biedt waarin ondernemingen kunnen investeren, innoveren en blijvend waarde creëren?

De Amsterdamse Zuidas | Nordwand

door Ton Appels

Dat een gunstig vestigingsklimaat van groot belang is voor de Nederlandse economie is evident. Maar over de vraag hoe dit het beste gerealiseerd kan worden, lopen de meningen uiteen. Die meningsverschillen spruiten, nog afgezien van praktische overwegingen, deels voort uit onderliggende fundamentele filosofische uitgangspunten. Zo zal er vanuit christelijk, socialistisch of liberaal perspectief

verschillend naar worden gekeken. Maar hoe zou er dan vanuit liberaal-economisch perspectief naar vestigingsklimaat gekeken kunnen worden? Om die vraag te kunnen beantwoorden moeten beide begrippen eerst gedefinieerd worden.

‘Vestigingsklimaat’ betreft de economische aantrekkelijkheid van een land, *in casu* Nederland, om zich daar te vestigen, dat wil zeggen om er voor langere tijd in te investeren. In onze vrijemarkteconomie gaat het dan vrijwel uitsluitend over ondernemingen. Die laten zich primair leiden door

de structurele winstvooruitzichten, oftewel het vermogen om blijvend geld te verdienen. Een gunstig vestigingsklimaat in een land stelt veel ondernemingen daartoe in staat – mits zij de juiste beslissingen nemen – en zodoende kan er ook van een nationaal verdienvermogen worden gesproken. Het is de cumulatie van individuele, particuliere verdienvermogens. Het gaat hierbij om de aanbodkant van de economie – het productief vermogen – op middellange en lange termijn; zeg 5-25 jaar.

Bij ‘liberaal-economisch perspectief’ is men onmiddellijk geneigd aan de vrijemarkteconomie te denken. Maar om de grondslagen hiervan te begrijpen, moet er dieper gegraven worden naar de essentie van het liberalisme als filosofische stroming. Daarover wordt al sinds de opkomst van de Verlichting geschreven en gedebatteerd, waaruit een soort van consensus is gegroeid (met de onvermijdelijke verschillen in nuance en nadruk). In recente literatuur¹ worden de volgende basisprincipes van het liberalisme beklemtoond: (normatief) individualisme, vrijheid van individuele burgers, ondernemingen en andere particuliere organisaties (in negatieve zin: het vrijwaren van obstakels, barrières of

beperkingen),² en gelijkheid in de zin van gelijkheid voor de wet en afwezigheid van privileges en machtsconcentraties (gelijke kansen).

Micro-economie is de basis

Als we dan op basis van deze definities het Nederlandse vestigingsklimaat vanuit liberaal-economisch perspectief beschouwen, valt op hoezeer het een functie is van micro-economische factoren die de aanbodkant van de economie op (middel)lange termijn vormgeven. Geheel in lijn met de basisprincipes van het liberalisme draait het uiteindelijk om (de beslissingen van) individuele ondernemingen die naar eigen inzicht vrij kunnen handelen en zo min mogelijk gefrustreerd worden door opgelegde beperkingen en concurrenten die op basis van privileges en macht een voordeel verwerven of behouden. Anders gezegd: vanuit liberaal perspectief moet de nadruk van het economisch beleid ten bate van het vestigingsklimaat liggen op het zoveel mogelijk faciliteren van de micro-economische dynamiek, waaruit de macrovariabelen uiteindelijk voortspuiten. We hebben het dus over de *microfoundations of macroeconomics*. In zekere zin zijn we dan terug bij Adam Smith die dit precies 250 jaar geleden met zijn metafoor van de *invisible hand* in *The Wealth of Nations* (1776) benoemde: “...he intends only his own gain, and he is in this, as in many other cases, led by an invisible hand to promote an end which was no part of his intention.”³ Met “he” wordt een bakker, een slager of meer algemeen een ondernemer bedoeld; “an end” betekent (onbedoelde) welvaart voor het land als geheel.

Het gaat er nu niet om hoe dit in de tweeëneenhalve eeuw na Adam Smith verder is uitgewerkt en gemodificeerd. Het gaat er ook niet om de huidige wetenschappelijke stand van zaken met betrekking tot de *microfoundations of macroeconomics* te bespreken. Het gaat er wél om aan te geven hoe belangrijk de micro-economische basis vanuit liberaal perspectief is en hoezeer dit het macro-economisch beleid in veel opzichten in de schaduw stelt, met name als we het over vestigingsklimaat hebben.

“De nadruk van het economisch beleid ten bate van het vestigingsklimaat moet liggen op het zoveel mogelijk faciliteren van de micro-economische dynamiek.”

Deregulering en gematigde belastingdruk

Het liberale primaat van individualisme, vrijheid en gelijke kansen, toegepast op de aanbodkant van de economie, impliceert dat deregulering en gematigde belastingdruk

topprioriteit moeten hebben als het gaat om het creëren van een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Wat deregulering betreft, is er weliswaar brede consensus ontstaan dat dit bitter noodzakelijk is – de negatieve effecten van overregulering en doorgeslagen bureaucratisering stapelen zich immers op – maar het feitelijk beleid blijft ver achter bij wat noodzakelijk is. Her en der worden regels geschrapt maar tegelijkertijd springen er evenzo veel, of méér, nieuwe op. Zolang het probleem niet bij de kern wordt aangepakt – de fictie dat het veelal beter is de zaak ‘van boven’ gedetailleerd en specifiek aan te sturen dan te vertrouwen op praktisch inzicht en ervaring van de individuele betrokkenen ‘van onder’ – blijft het dweilen met de kraan open. Bitter noodzakelijke flexibiliteit van ondernemen en afwezigheid van noodeloos beperkende regelgeving, met de daarbij horende administratieve en operationele lasten, zijn het kind van de rekening en tasten het vestigingsklimaat wezenlijk aan.

Wat gematigde belastingdruk betreft, gaat het niet alleen om belastingen die ondernemingen direct raken (vennootschapsbelasting, dividendbelasting) maar ook om belastingen die ambitie, hard werken en ondernemingszin (inclusief het nemen van risico's) afstraffen. Ook de complexiteit van het hele systeem als zodanig is belastend en ondermijnt het vestigingsklimaat. Dus belastingdruk, vanuit liberaal perspectief, gaat eerst en vooral over de impact van belastingen op het vermogen van individuele burgers en ondernemingen welvaart te genereren.

“Vestigingsklimaat betreft de aanbodkant van de economie en is een zaak van de lange adem.”

Vanuit liberaal-economisch perspectief zou derhalve de klemtoon moeten worden gelegd op (forse) deregulering en gematigde belastingdruk teneinde de weg zoveel mogelijk vrij te maken voor particulier initiatief en ondernemingsgeest. Een dergelijk beleid is gebaseerd op het primaat van de micro-economische processen – het complex van handelingen van individuele, particuliere burgers, ondernemingen en andere organisaties – bij het realiseren van een gunstig vestigingsklimaat. Daarop zou een liberaal economisch beleid eerst en vooral gericht moeten zijn.

Nadruk op macro-economie heeft nadelen

Maar als we kijken naar het feitelijk gevoerde economisch beleid, ligt de nadruk op heel andere zaken. Het economisch beleid van de overheid is sinds jaar en dag gefocust op het in de hand houden van een beperkt aantal *macro*-economische variabelen, met als voornaamste variabelen: inflatie, werkloosheid, financieringstekort, nationale schuld en betalingsbalanssaldo. De Minister van Financiën vervult hierbij een cruciale rol (voor monetaire zaken in samenspraak met De Nederlandsche Bank en de Europese Centrale Bank). Daar is niets mis mee en ministers van VVD-huize hebben wat dat betreft terecht een reputatie hoog te houden. Maar het laat onverlet dat die variabelen de gecumuleerde resultante zijn van de onderliggende micro-economische processen en dynamiek, die voor het creëren van welvaart, en het realiseren van een gunstig vestigingsklimaat, cruciaal zijn. Natuurlijk is ook het beperken van bijvoorbeeld inflatie en nationale schuldquote daarvoor van groot belang maar de macro-cijfers op orde krijgen wil niet zeggen dat we als land een maximaal mogelijke economische prestatie leveren. Je kunt prima scoren in termen van macro-economisch management maar toch als land qua welvaart stagneren of zelfs achteruitgaan door het aantasten van de liberale beginselen op microniveau. Ook de beste Minister van Financiën staat dan machteloos: hij kan als het ware niet verder springen dan de lengte van de stok hem toestaat. De lengte van die stok wordt in hoge mate ‘van onder’ bepaald door ontelbare individuele interacties en initiatieven, en is uiteindelijk vooral het product van *human action, not human design*.⁴

De feitelijke nadruk op vooral macro-economische variabelen op de korte termijn (1-4 jaar) impliceert ook dat de focus op vraag gerelateerde factoren ligt. Op korte termijn worden de economische en financiële uitkomsten immers vooral door de bestedingen – de geaggregeerde vraag naar goederen en diensten – bepaald. Doorrekeningen van verkiezingsprogramma's door het CPB weerspiegelen dit. Maar vestigingsklimaat betreft de aanbodkant van de economie en is een zaak van de lange adem. Hoewel Keynes famous opmerkte dat “in the long run we are all dead”, geldt dit niet voor het vestigingsklimaat en de welvaart van volgende generaties. Het geeft vooral aan hoe intrinsiek beperkt het macro-economisch model is dat vooral op de effectieve vraag steunt en korte termijn georiënteerd is.⁵ En het geeft aan hoe weinig het zegt over het vestigingsklimaat (afgezien van basale economische en financiële stabiliteit). Hoeveel landen zijn er rijk geworden door geforceerde stimulering van de vraag door middel van lage belastingen, hoge overheidsuitgaven en afgedwongen hoge lonen?

“Een gunstig vestigingsklimaat is vooral gebaat bij een overheid die burgers en ondernemingen niet nodeloos in de weg zit.”

Conclusie

Vanuit liberaal-economisch perspectief is vestigingsklimaat eerst en vooral een langere termijn zaak van micro-economische factoren waarbij het vooral draait om deregulering en een gematigde belastingdruk. Een verstandig macro-economisch beleid is zeker van groot belang maar genereert in zichzelf niet de dynamiek die nodig is om welvaart te creëren. We moeten daarbij de bijdrage van de economische wetenschap niet overschatten. Als sociale- of menswetenschap is zij maar beperkt in staat betekenisvolle inzichten die praktische resultaten opleveren te verschaffen.⁶ De ongelooflijke mate van complexiteit, veranderlijkheid en onzekerheid van economie en maatschappij op microniveau zijn niet te bevatten en objectief juist aan te sturen. Gelukkig lost de vrijemarkteconomie dit op briljante wijze veelal zelf op, met inachtneming van de nodige tekortkomingen die moeten worden geadresseerd. Een gunstig vestigingsklimaat is vooral gebaat bij een overheid die burgers en ondernemingen niet nodeloos in de weg zit en ruim baan verschaft voor hun individuele particuliere initiatieven en inzet.

Dr. Ton Appels is econoom en publicist. Hij is auteur van *Pleidooi voor het Kapitalisme* (Maklu Uitgevers 2021) en *De Overheid op de Schop* (Maklu Uitgevers 2025).

1. Zie bijvoorbeeld Adrian Wooldridge, *Centrists of the World Unite!* (2026, Allen Lane) en Elif Özmen, *Was ist Liberalismus?* (2023, Suhrkamp). Patrick van Schie haalt Özmen aan als hij de essentie van het liberalisme bespreekt in de podcast WWTv van Wynia's Week (16 april 2026), met als titel *De VVD kan wel wat meer liberalisme gebruiken*.
2. Isaiah Berlin, *Two Concepts of Liberty* (1958, Clarendon Press).
3. Adam Smith, *The Wealth of Nations*, boek 4, hoofdstuk 2 (1776).
4. Deze stelling wordt oorspronkelijk toegeschreven aan de Schotse filosoof Adam Ferguson en is later vooral breed verspreid door Friedrich Hayek die het verbond met zijn concept van *spontaneous order*. Ook het werk van Ludwig von Mises sluit hier nauw bij aan.
5. Dit laat onverlet dat er wel degelijk ook een expliciet macroperspectief naast het microperspectief op ondernemingen noodzakelijk kan zijn. Denk bijvoorbeeld aan zorgen over strategische autonomie ten opzichte van de VS en China, marktconcentratie (bijvoorbeeld in zeldzame aardmetalen en productieketens), en energie- en IT-afhankelijkheid.
6. Zie Ton Appels, *Sociale wetenschappen en sciëntisme: erken je beperkingen* (*Liberaal Reflecties*, september 2024).